

Taborišče na Teharjah med vojno

Grozote v Šentvidu in na Teharjah

V. M.

Študijski center za narodno spravo je izdal knjigo, v kateri je dr. Milko Mikola zbral dokumente in pričevanja o povojnih komunističnih koncentracijskih taboriščih v Šentvidu, na Teharjah in o taborišču za otroke pri Petričku.

Ena najpomembnejših nalog, ki si jih je Študijski center za narodno spravo (ŠCNS) zadal že ob ustanovitvi jeseni 2005, je zbiranje ter izdajanje dokumentov in pričevanj o posameznih oblikah nasilja, ki so jih nad pripadniki slovenskega naroda in drugih etničnih skupin v Sloveniji v 20. stoletju izvajali vsi trije totalitarizmi – fašizem, nacizem in komunizem. Ker bodo dokumente in pričevanja izdajali daljše obdobje, so se na Študijskem centru za narodno spravo odločili za izdajanje po-

sebne serije publikacij z naslovom *Dokumenti in pričevanja*, s katero nadaljujejo delo, ki ga je na tem področju začel že raziskovalni del Sektorja za popravo krivic in za narodno spravo pri Ministrstvu RS za pravosodje, iz katerega je ŠCNS tudi nastal. Omenjeni sektor je v dobrih dveh letih svojega delovanja izdal štiri zbornike dokumentov in pričevanj: *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, *Dokumenti o rudarski*

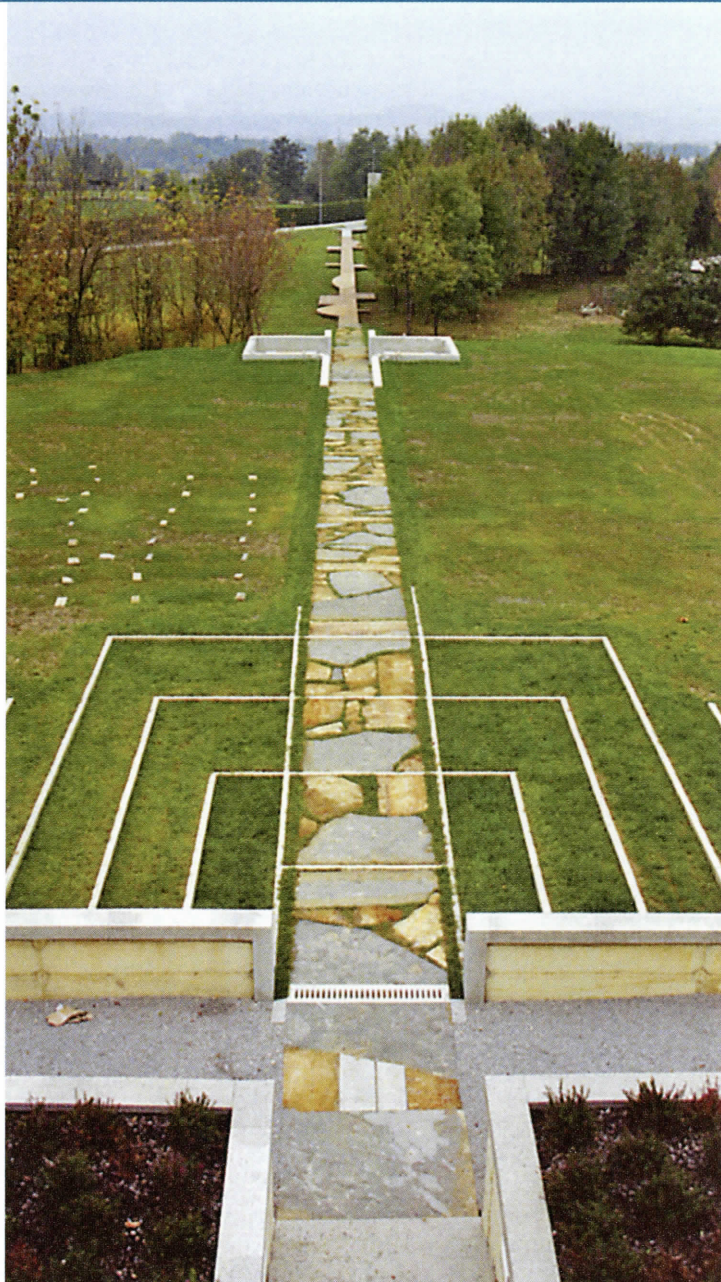
stavki v Zasavju leta 1958 in *Dokumenti o privilegijih političnih in državnih funkcionarjev v Sloveniji v obdobju socializma*.

Pred kratkim je ŠCNS izdal že peto knjigo z naslovom *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji* – drugi del. V njej je dr. Milko Mikola zbral in objavil dokumente ter pričevanje o koncentracijskih taboriščih v Šentvidu nad Ljubljano, v Škofji Loki in na Teharjah ter o taborišču za otroke Petriček pri Celju. Za taborišče Šentvid (skupaj s

Kranjem in Škofjo Loko) je krajšo spremno besedo napisal dr. Mikola, poleg pa objavil sedemnajst dokumentov in pričevanj. O Teharjah in Petričku je besedilo prispevala Katja Skubic (gre za povzetek njene diplomske naloge); o razmerah na Teharjah govori devet dokumentov in pričevanj, pri Petričku pa 14.

Pripoved Toneta Draba V knjigi je objavljena tudi pripoved Toneta Draba iz župnije Šentvid pri Stični. Iz nje objavljamo nekaj odlomkov.

Pogled s teharskega spomenika na nekdanji prostor taborišča

▶ se ti mladi ljudje prav tako odlikovali s surovostjo kot njihovi kolegi z daljšim stažem. Ob poti je bilo nekaj hiš, toda nobenega človeka nisem opazil. Zdaj prebiram izjave nekaterih tamkajšnjih domačinov, ki povejo, da so oznovci prišli povedat, da ne smejo videti nikogar izven hiše. Tako civilnih gledalcev ni bilo. So bili pa gotovo skriti za zavesami oken.

Selekcija pred morijo Taborišče /na Teharjah, op. ur./ je bilo obdano z dva metra visoko ograjo iz bodeče žice, ob ograji pa so bili stražarski stolpi, pa tudi še vsak od prostorov je bil z ograjo ločen od sosednjega. Na enem od

teh prostorov smo se ustavili. Prinesli so odeje in jih razgrnili pred nami ter zahtevali, da izpraznimo vse žepe, oddamo prstane, verižice, edino kar lahko zadržimo je žepni robček. Izkupiček na odejah ni bil kdove kako bogat, kajti pokradli so nas že prej številni roparsko nastrojeni partizani, ki so vstopali na vagono, se z nami peljali do naslednje postaje, kjer so z nabranim plenom izstopili. Odnegli so odeje in zahtevali naj izstopijo vsi častniki in podčastniki. Od 'moje' čete, kjer sem vse borce poznal, sta bila z nami samo kaplar, mlad fant in podnarednik, čigar imena se ne spomnim, bil pa je četni ekonom in nikoli ni sodeloval v kaki bojni ali

drugačni akciji. Vsi podčastniki so ostali v Vetrinju.

Naslednja poteza v selekciji je bila, naj izstopijo vsi, ki še niso dopolnili 18 let, toda med temi so odbrali in vrnili fante, ki so izstopili, ko so rekli naj to storijo tisti, ki so bili pri domobrancih pred novim letom, na drugi poziv pa še zdaj vidim par mladih fantov, med njimi je prestopil tudi moj sosed Gomilarjev Metod (Metod Smolej), ki je k domobranstvu pristopil takrat kot jaz, v oktobru 1944, le da se ni upal potuhniti, kar ga je stalo življenje. Na seznamu pomorjenih v naši fari sta tudi Jože Turk iz Češnjic in Tone Rojec iz Šentpavla, oba sta bila tedaj mladoletna, torej bi morala ostati živa pa sta se kljub temu znašla na seznamu pomorjenih. Skupino mladoletnih, ki je ostala, so razmestili v barako A. Tam smo preživljali čas do amnestije, ki je bila okrog 5. avgusta. Pri tem razvrščanju in odbiranju so partizani dali vedeti in tudi grozili so, kaj se bo zgodilo, če koga zasačijo, da je zatajil in ne priznal pravega stanja, kljub temu sem jaz trmoglavo vztrajal. Vsi, ki so ostali na prostoru C so bili določeni za usmrnitev, mednje so poslali tudi tisto mladoletno skupino z Metodom.

Teharska mučilnica Dan po našem prihodu v taborišče je tja prišla druga skupina, to je tista, ki je iz Slovenj Gradca v Celje šla peš. Mladoletniki smo bili že v baraki, ko se je blizu mojega okna pojavil Nace, mož moje tete Reze iz Grma. Iz oddaljenosti sem ga skrivoma z mimiko skušal vprašati, kje je moj ata, bila sta namreč skupaj v isti četi. Izgleda, da je razumel kaj hočem izvedeti. Samo skomignil je z rameni in se oddaljil. Seveda mi nismo smeli na okno, čeprav oknic ni bilo in je zevala le okenška odprtina.

Po nekaj dneh so se prej neprestani zbori in postrojavanje na dvorišču poleg barake razredčili. Na teh zborih so razni obiskovalci taborišča v vojaških uniformah ali v civilu pregledovali tudi mladoletnike in med njimi iskali znan obraz, znanega fanta. Če so ga našli, so ga odvedli in nikoli več ga ni nihče videl. Taki zbori

so postali redkejši in čez dan smo imeli mir, krvniki so imeli dovolj opravka s skupino C. Prostor te skupine je bil ločen od 'naše' barake s štiri metre visoko žično mrežo, prepleteno z bodečo žico. Neko jutro je prišel v našo sobo oznovec in ukazal, da moramo tisti in naslednji dan vsi ležati na tleh, če bi videl kako glavo blizu okna bo takoj streljal. V sobi ni bilo ničesar, ležali smo na golih tleh, jaz ob lesenem steburu na sredi sobe. Ob tem steburu sem tudi za hip dvignil glavo in pogledal kaj se dogaja onkraj žične ograje ob tolikem vpitju in streljanju. Zgrozil sem se. Onkraj mreže sta bili dve dolgi vrsti ujetnikov obrnjeni ena proti drugi in vsak domobranec je imel v obeh rokah po en velik kamen. S temi kamni so morali udrihati po soborcu. Vsi so imeli že okrvavljene glave. Nisem upal gledati, toda iz vpitja morilcev se je pogosto dalo zaključiti, da je nekdo udaril preslabo, zato je oznovec določil dva ali tri druge, ki so kaznovali preveč prizanesljivega.

Odvažanje v smrt Svoj krvavi posel so morilci začeli opravljati zvečer in ga nadaljevali ponoči. Čez dan jih v taborišču ni bilo videti veliko, razen stražarjev in so nam dali še kar mir, toda vsak večer so dva do trije oznovci opravljali pregled sob. V naši sobi, ki je bila na koncu barake, smo vedeli kdaj prihajajo z drugega konca zaradi hrupa,

FM 102.1
99.5 stereo RDS
Radio VIVA
M.Sobota tel: 02/537-1949

Slave Klavora 1
9000 Murska Sobota
Slovenija
tel.: 02/537 1949
fax.: 02/537 1948
GSM: 041/34 66 46
GSM: 031/34 51 51
<http://www.radio-viva.com>
e-mail: viva@radio-viva.com

»Ko se je /v taborišču Vetrinj, op. ur./ začela širiti vest, da nas bodo preselili v Italijo, in kmalu za tem tudi, da se lahko prostovoljno vrnemo v Jugoslavijo, pa tudi to, da bodo Angleži rekrutirali prostovoljce v njihovo vojsko, po taborišču skoraj ni bilo drugih pogovorov kot prav o tem. Nekajkrat sem obiskal svojega očeta, ki je bival pod šotornom blizu cerkve, kjer je bivakirala njegova četa. Neki dan sem obisk hotel ponoviti, toda tisti prostor je bil že prazen. Mislim, da je bil ata odposlan z enim od prvih transportov, najbrž tistim, ki je bil izročen komunistom v Dravogradu in zaradi podrtega mostu opravil dolgo pot do Celja peš. Kako pretresljiva in krvava je bila ta pot, povedo nekateri preživeli udeleženci. Častnike in podčastnike so izločili že v Slovenj Gradcu. Da je bil transport prav ta, za katerega domnevam, torej preko Slovenj Gradca, mi potrjuje to, da sem pozneje na Teharjah videl Naceta Pevca, moža moje tete Reze, ki je bil prej v isti četi kot moj ata.

Vrnitev iz Vetrinja Ker je bila naša četa oziroma stiški bataljon vrnjen v Jugoslavijo zadnji, smo nekaj dni prej že dobro vedeli, da transporti ne gredo v Italijo, temveč jih pošiljajo partizanom v roke. Teh nekaj dni pa skoraj ni bilo drugega pogovora kot: Kaj boš pa ti naredil? Marsikdo je bil mnenja, da se bo dal vrniti, saj ni zagrešil ničesar, razen sodelovanja v bojih, za kar bo nekaj časa zaprt, po prestani kazni pa bo življenje teklo normalno. Taki optimisti se niso zavedali krute resnice in genocidnega značaja komunistov. So pa bili nekateri, ki so rekli, da za vse na svetu ne k partizanom, ti so tudi dejansko ostali, kajti pri tem transportu nihče ni nikogar prisiljeval, naj se vkrcna na enega od tovornjakov. Zjutraj je prišel duhovnik, oblečen v obredni mašniški obleki. Pokleknilo smo po travi in prejeli odvezo ter po molitvi zložno odšli do kolone tovornjakov in transport je odpeljal na pot smrti in trpljenja.

Z vlakom do Celja Več kot štirideset let svojega življenja o

tem nismo govorili in marsikaj je šlo v pozabo, tudi to na katero železniško postajo so nas peljali. To poskušam dognati šele zdaj iz poročil drugih, ki so dogodke ohranili v boljšem spominu. Angleži so nas odložili na nekem travniku blizu železniške postaje, morda Dravograd /bil je Pliberk, op. ur./. Postavili so nas v štiristope, bili pa smo zastraženi, spremljalo nas je kakih deset angleških

Marijan Tršar, Teharske barake

stražarjev. Ko smo se približevali železniški postaji, se je iz perona postaje slišalo veliko vpitja, pa tudi videli smo že, da so tam partizani. Nekdo je namignil angleškemu stražarju, če se lahko izloči iz zbora toda stražar je odkimal in dal s puško znak, da to ne dovoli. Ko sem prišel do perona tudi jaz, sem videl kaj se dogaja. 'Gde ti je ranac, gde je ranac,' je tulil partizanski 'osvoboditelj' iz neke južnjaške brigade. Nagnetli so nas v živinske vagonne tako tesno, da nismo mogli sedeti in smo celo pot stali. Dan je bil vroč in vagoni so se segreli. Še bolj pa zato, ker je bilo v njih pretesno, zato smo prenašali veliko žejo. Na nekaterih postajah se je vlak ustavil in v vagonne so vstopali partizani in nas ogledovali. Če je kdo imel dobre hlače, čevlje ali drug kos uniforme, ga je moral sleči. 'Ko ima sat,' je zahteval 'osvoboditelj'. Nekateri so mu izročili svojo uro, pa se mu je zdelo premalo, zato je zahtevo ponovil in jo seveda zabelil s psokami in grožnjo, da bo ustrelil vsakega, ki bi uro skrnil. Takrat sem mu tudi jaz najbrž nekoliko obotavljajoče izročil svojo birmansko žepno uro, moje obotavljanje pa se mu je zdelo sumljivo. 'Ti neшто sakrivaš,'

se je drl in me krepko brcnil v nogo. Koliko se lahko spomnim, smo se vozili celo noč in še nekaj naslednjega dne, torej je vlak peljal najbrž mimo Maribora in proti Celju. Da ne bi zapirali še tisto malo odprtino v vagonu, se nismo zadrževali ob okencu, v spominu mi je ostala neka tovarna z vrsto visokih dimnikov. Dolgo časa sem mislil, da so bile to Jesenice, toda očitno sem bil v zmoti.

Trpinčenje v Celju Vlak je ustavil na odprti progi v nekem železniškem useku /v Celju, op. ur./. Ob progi je bil izkopan jarek, tako, da je bilo treba skočiti kar precej globoko iz vagona. Starejši in ženske so pri doskoku padali, s tem pa dali priliko ob grabnu razporejenim partizanom ki so udrihali s puškami in palicami. Padalo je po glavi, hrbtu, kamorkoli in slabo je bilo za tistega, ki ni tekel dovolj hitro in ni spoznal, da hiter tek precej ublaži udarce. V dolinici poleg proge so nas razvrstili v štiristope in nas usmerili na pot proti taborišču. Med kričanjem in ponižujočimi psokami so nas ves čas pretepali, tudi jaz se nisem mogel izogniti udarcu, ko me je nekdo s puško udaril po lakti leve roke in ves čas prestajanja v teharskem taborišču me je nadlaht bolela. Domobranci, ki so bili v koloni bolj zadaj, so pozneje povedali, da so partizani še bolj besno udrihali potem, ko se je avtomat nekega 'osvoboditelja' ob udarcu sprožil in krogla je zadela njihovega tovariša v rame. Tu so nas prevzeli Slovenci, veliko je bilo mladih Zasavcev, ki so pristopili k partizanom le malo pred koncem vojne. Včasih so takim rekli 'majski izletniki', seveda pa so ▶

vpitja in ropota. Kmalu smo vedeli kdo od dežurnih oznovcev je bolj 'pasji' in bo ob 'smotri' tega hrupa še več. Nek večer so vstopili dva oznovca in za njima bivši domobranec. 'Kdo od vas je imel čin kaplarja pa se ni javil, ko smo to zahtevali', se je zadržal oznovec. Med nami seveda takega ni bilo in vsi smo nemo stali v 'stavu mirno', kot so zahtevala taboriščna pravila. 'Ti si bil kaplar, pa se nisi javil ko smo to zahtevali,' je rjul oznovec in s prstom pokazal na nekega fanta, za katerega smo vedeli, da nikoli ni imel takega čina. Fant je prepaden skušal povedati, da ni bil kaplar. 'Lažeš!', je rjul krvnik. 'Ti in ti!' je določil še dva druga domobranci, 'morata preteptati tega kaplarja, ker se je skrila tu med vas!' Vsi so odšli na hodnik, kjer sta morala domobranci z udarci kaznovati 'skrivaškega kaplarja', resnični kaplar pa je ostal v sobi. Nihče ni spregovoril besede. Vsi smo vedeli, kako kruto se je poigrala usoda z mladim fantom.

Izzivljanje kuharjev Zunaj, onkraj žične mreže, je že stalo osem tovarnjakov. Slišalo se je vpitje. Krvniki so z žico vezali in na tovarnjake natovarjali žrtve tistega večera, med temi je bil tudi fant iz naše sobe. Soba v kateri sem bil jaz, je bila na koncu barake, bila je velika in nas je bilo v njej okoli štirideset. Ležali in sedeli smo na podu, kajti v sobah ni bilo ničesar. Zunaj na prostoru C tedaj že ni bilo nikogar več in so nam dovolili, da smo zunaj barake trebili svoje uši in še posebej neprijetne stence, vmes pa se pogovarjali največ o tem kaj smo včasih jedli. Onkraj žične ograje, na nekoliko višji terasi, je bila kuhinja z odprto steno, zato smo lahko videli kaj se tam dogaja. Tudi kazali so nam izzivalno svoja gnusna početja. Civilistom v sosednji baraki so bili namenjeni paketi, ki pa jih nikoli niso dobili, pripeljali so jih cel voz, vendar ne njim temveč v kuhinjo, kjer so pakete odpirali in si vsebino razdeljevali med seboj, od paketov ni dobil noben zapornik niti grizljaja. Neki dan so se nam spet razkazovali in izzivalno jedli z jajci ocvrte kruhove rezine, eden od

Knjige ŠCNS se dobijo na naslovu: Študijski center za narodno spravo, Tivoljska 42, 1000 Ljubljana; www.scnr.si, telefon: 01/230-6700.

njih pa je stopil na mizo, odpel hlače in izpraznil svoj mehur v kotel, v katerem se je kuhala hrana za nas zapornike, pri tem pa so se nam režali in pogledovali češ 'ali vidite'. Brozga, ki smo jo dobivali, sploh ne zasluži naziva 'hrana', nekaj zeljnih listov in morda kak košček krompirja, to je bil vsakdanji obrok.

Spuščen domov V začetku avgusta je bila objavljena amnestija, vendar nas o tem nihče ni obveščal. Prej so nas fotografirali in nam odvzeli prstne odtise. Prišel je dan, ko so nam sporočili, naj se pripravimo, ker gremo domov. Na nekem stranskem tiru smo počakali na tovorni vagon, ki naj bi skupino iz okolice Šentvida, popeljal do Litije, preko hribov mimo Bogenšperka pa smo šli peš. Ko smo čakali na tovorni vagon sem na bližnji nji-vi utrgal kumarico, ki je bila prvi obrok v svobodi. Kar dobro mi je šla v slast.

Stari šentviški župnik se je sprehajal po poti proti Češnjicam in bil zatopljen v svoj brevir. Pozdravil sem ga, bil pa je presečen tako, da je pozabil zapreti usta in mi niti odzdravil ni. Pri Jankeljnu so bili partizani, najbrž nek štab. Oficir me je z okna spraševal: 'Kdo si, iz katere edince si?' Šel sem do njega in mu pokazal odpustnico. Takoj me je

spustil naprej. Doma mame ni bilo in sestra Kristina jo je šla poklicati h Gomilarjevim. Kot še nikoli prej sva si padla v objem, ko je mama pridirkala skozi hosto. Zelo na kratko sem komaj povedal, kako je bilo z menoj in kje sem zadnjič videl našega ata. Pa je prišel k nam partizan, morda je bil miličnik ali oznovec (tedaj še niso imeli razpoznavnih, enotnih uniform) z izgovorom, da je prišel po mojo uniformo. Seveda je počakal, da sem snel svojo raztrgano, ušivo uniformo, ki ni bila podobna obleki in vredna, da jo izročim novo nastali državi. Mama je vprašala partizana, kako je vedel, da sem doma. Povedal je, da so mu telefonirali iz Šentvida. Predstavniki oblasti je vzel moje cunje in jih v grmu med potjo odvrgl.

Preživel terence Pozneje, ko sem bil v službi, torej po nekaj letih, je prišel v isti obrat nov delavec Peter, ki je bil demobiliziran in kot bivši partizan je imel velike prednosti pri napredovanju na delovnem mestu. Takrat sem prijateljeval z Ivanko, ki je tudi kot jaz delala v istem oddelku. V pogovoru je Ivanka Petru povedala, da greva po 'sihtu' na Dolenjsko. Spraševal jo je kam, točno za hišo je hotel vedeti in ji

tudi omenil, da je po vojni služboval v Ivančni Gorici, stanoval pa je pri Medvedovih (domače ime) pod Studenskim klancem. Njegovo natančno poizvedovanje tudi o tem, koliko imam bratov in koliko so stari, je dokaz, da je bil on tisti, ki je prišel po obleko.

Pozneje, ko se je marsikaj izvedelo, sem slišal tudi to, da so nekateri mladoletniki doma iz Višnje Gore, Dednega Dola in okolice, ki so jih spustili iz zaporov v Škofovih zavodih, na Stehanskem klancu /med Grosupljem in Višnjo Goro, op. ur./ skrivnostno izginili, prav tako tudi nekateri, ki so šli v Veliki ali Mali Gaber. To isto se je dogajalo tudi amnestirancem iz Pijave Gorice in okolice, pa tudi nad Rakekom so fante, ki so prihajali domov, prestregli domači terenci in jih pobili v gozdu Kamna gorica. V tem gozdu naj bi jih bilo pokopanih 20 do 24. S Petrom sva se spoprijateljila in se velikokrat pogovarjala, toda nikoli o opisani stvari. Imel je lepo hčerko, ki pa mu je delala silne preglavice, ko se je potepala najraje po Primorju, tudi sam Peter je umrl kmalu po tem, ko je dočkal upokojitev. Seveda, jaz ne trdim, da je Peter, bivši partizan, prišel po mojo uniformo z slabimi nameni. Morda pa?« **D**

Novo v Knjigarni Demokracija

Tomaž Budkovič je doslej objavil dve knjigi o zgodovini rodnega Bohinja: Bohinj 1914–1918. Med fronto in zaledjem ter Vzpon Bohinja pred zatonom Avstro-Ogrske. Tokrat je uredil pisma mladega častnika Vladimirja Bregarja, ki jih je ta redno pošiljal svojim staršem s soškega bojišča od konca maja 1915 do sredine septembra 1916. V civilnem življenju je bil Bregar študent latinščine in grščine in je odlično obvladal jezik. Čeprav so pisma nastajala v vlažnih strelskih jarkih, ob slabi svetlobi in hrumenju orožja, v lepem jeziku napisana poleg anatomije življenja v strelskih jarkih in v njihovem neposrednem zaledju razkrivajo nenavadno zrelost, odgovornost in povezanost z družino. Budkovič je pismom dodal zgodovinski in geografski okvir, ki jih umešča v prostor in povezuje s širšim potekom vojnih dogodkov v času, ko so nastajala. V uvodu je opisan nenavaden splet okoliščin, zaradi katerih so se pisma kot po čudežu ohranila ter ob pomoči pridnih in zagnanih sodelavcev prispela v roke geologa, ki je po srcu zgodovinar. Kot bi usoda hotela, da namesto spomenika mlademu junaku nastane knjiga v spomin nanj in na njegovo družino.

Cena: 24,90 EUR

